

Самойленко С. В.,
*аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

TYPICAL INVESTIGATIVE SITUATIONS OF THE INITIAL STAGE OF THE BRIBERY PROVOCATION INVESTIGATION

Наукову статтю присвячено висвітленню питання окреслення типових слідчих ситуацій під час формування основ методики провокації підкупу. В статті проведений аналіз підходів до визначення поняття слідчих ситуацій, їх класифікацію. Підкреслено важливість визначення саме типових слідчих ситуацій та з їх урахуванням висування комплексу слідчих версій та формування найбільш оптимальних алгоритмів розслідування цього виду кримінального правопорушення. Встановлено, що початковий етап розслідування провокації підкупу, зазвичай, характеризується наявністю складних, проблемних ситуацій, які відрізняються істотною неповнотою вихідних даних, труднощами їх отримання. Вибір оптимального напрямку розслідування на початковому етапі пов'язаний з вихідною інформацією, яка міститься в матеріалах які були в наявності слідчого під час внесення відповідних відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування, тому ситуації, що склалися на початковому етапі розслідування, можуть змінюватись в залежності від джерел отримання відповідної інформації про подію, що має ознаки злочину. За результатами слідчо-судової практики та результатів опитування практичних працівників, зроблено спробу виділити різновиди слідчих ситуацій, типових для початкового етапу провокації підкупу. Доведено, що в залежності від джерела початку досудового розслідування, типові слідчі ситуації класифіковано: у зв'язку із зверненням окремих громадян чи посадових осіб щодо провокації підкупу; в результаті безпосереднього виявлення ознак вчинення кримінального правопорушення, працівниками оперативних та слідчих підрозділів; за результатами розслідування іншого злочину; на підставі судового рішення. Також виділено типові слідчі ситуації, в залежності від способу провокації підкупу та ситуації, яка склалася з предметом підкупу. З урахуванням типових слідчих ситуацій, виділені типові версії та запропоновані відповідні алгоритми дій слідчого. В ході формування програм розслідування з урахуванням типових слідчих ситуацій, розглянуто тактичні операції «Документування провокації підкупу» та «Затримання на місці злочину».

Ключові слова: кримінальне провадження; розслідування; встановлення; підкуп; провокація; неправомірна вигода; пропонування, обіцянка, надання; підбурення; службова особа; ситуації; версії; алгоритми.

The scientific article is devoted to highlighting the issue of outlining typical investigative situations during the formation of the foundations of the technique of bribery provocation. The article analyzes approaches to defining the concept of investigative situations, their classification. The importance of defining typical investigative situations and, taking them into account, putting forward a set of investigative versions and forming the most optimal algorithms for investigating this type of criminal offense is emphasized. It was established that the initial stage of the investigation of provocation of bribery is usually characterized by the presence of complex, problematic situations, which are characterized by significant incompleteness of initial data, difficulties in obtaining them. The choice of the optimal direction of the investigation at the initial stage is related to the initial information contained in the materials that were in the possession of the investigator at the time of entering the relevant information into the EDPI and starting the pre-trial investigation, therefore the situations that developed at the initial stage of the investigation may change depending on sources of obtaining relevant information about an event that has signs of a crime. Based on the results of investigative and judicial practice and the results of the survey of practical workers, an attempt was made to identify the types of investigative situations typical for the initial stage of bribery provocation. It is proven that, depending on the source of the initiation of the pre-trial investigation, typical investigative situations are classified: in connection with the appeal of individual citizens or officials regarding the provocation of bribery; as a result of direct detection of signs of a criminal offense committed by employees of operational and investigative units; based on the results of the investigation of another crime; on the basis of a court decision. Typical investigative situations are also highlighted, depending on the method of bribery provocation and the situation with the subject of bribery. Taking into account typical investigative situations, typical versions are selected and corresponding algorithms of the investigator's actions are proposed. During the formation of

investigation programs, taking into account typical investigative situations, the tactical operations "Documentation of bribery provocation" and "Detention at the scene of a crime" were considered.

Key words: *criminal proceedings; pre-trial investigation; installation; bribe; provocation; undue advantage; offer; promise, provision; incitement; official; situations; versions; algorithms.*

Постановка проблеми. Слідчі ситуації становлять інтерес для криміналістичної методики розслідування як з позиції класифікаційних підстав побудови окремих методик, але й позиції визначення взаємозв'язку і взаємобумовленості їх із діяльністю з розслідування кримінальних правопорушень. Для побудови теоретичної концепції основ методики розслідування провокації підкупу, і здійснення на практиці її рекомендацій важливого значення набувають типові слідчі ситуації. І це не випадково, оскільки саме вони становлять основу розроблення рекомендацій щодо висунення версій, обрання найбільш раціональної програми дій слідчого, оптимальної системи проведення слідчих (розшукових). Справді, ні кримінальне процесуальне право, ні криміналістика не можуть сформулювати наукові рекомендації, розраховані на кожну конкретну слідчу ситуацію. Мова може йти лише про типові ситуації і найбільш оптимальні шляхи їх розв'язання.

Стан опрацювання. Кримінально-правовим та кримінологічним проблемам підкупу присвятили свої праці Ю. В. Абакумова, О. П. Бабіков, О. С. Бондаренко, Д. М. Горбачов, Р. Г. Григор'єва, Г. П. Жаровська, М. Б. Желік, О. О. Кваша, В. В. Комар, К. В. Константінов, В. В. Кострицький, І. С. Ковальова, К. К. Овод, Р. С. Орловський, Я. В. Ризак, М. В. Рябенко, О. С. Перешивко, В. В. Плекан, О. С. Ус, В. Я. Цитряк, Ю. О. Чернега, О. Д. Ярошенко. Кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти підкупу висвітлювалися у роботах Ю. О. Андрейка, О. В. Баганця, О. О. Буряка, С. В. Олійника, О. В. Пчеліної, М. А. Погорецького, О. Ю. Татарова, О. О. Харлова, А. В. Шевчишена, Д. О. Шумейка та інших. Проте, як вбачається з досліджуваних праць вищевказаних науковців, особливостям методики розслідування провокації підкупу, зокрема і в частині формування типових слідчих версій, присвячено не було.

Метою статті є висвітлення поняття та значення типових слідчих версій на початковому

етапі розслідування провокації підкупу, їх класифікація та розроблення алгоритму дій слідчого при їх виникненні.

Вклад основних положень. Аналізуючи типові слідчі ситуації під час формування основ методики розслідування провокації підкупу, доречно було б зупинитися на окремих положеннях формування цього поняття вченими-криміналістами, які внесли свій вклад у методологічну розробку їх структурних елементів.

Слід зауважити, що у теорії криміналістики існує безліч підходів до поняття слідчої ситуації та позиції кожна з позицій науковців є слушною, виваженою і заслуговує особливої уваги і не важко помітити, що більшість думок вчених зводиться до того, що слідча ситуація являє собою інформаційну модель, якою володіє суб'єкт, що здійснює досудове розслідування на певному його етапі. У теорії криміналістики найбільші труднощі виникають при з'ясуванні підстав для виокремлення або типізації слідчих ситуацій.

В літературі також говорять про практичне значення поділу слідчих ситуацій в залежності від рівня їх конфліктності: 1) конфліктні, коли суб'єкт, що володіє інформацією, не бажає її повідомляти; 2) безконфліктні, при яких суб'єкт повідомляє відому йому інформацію, нічого не приховуючи та не перекручуючи; 3) слабо конфліктні, при яких суб'єкт володіє значущою інформацією, бажає її передати, проте внаслідок тих чи інших суб'єктивних чи об'єктивних чинників, сприйняв та відтворює її із несвідомим перекручуванням. Зазначимо, що в ході розслідування кримінального провадження щодо провокації підкупу найчастіше виникають конфліктні (зокрема, при проведенні процесуальних дій із підбурювачем та особою, що піддалася підбуренню, допиті свідків, особливо працівників правоохоронного органу, які працювали із підбурювачем, у разі якщо особою злочинця є працівником правоохоронного органу) та слабоконфліктні слідчі ситуації (характерні для допиту окремих свідків, особливо заявника).

Підтримуємо переважаючу в наукових працях позицію, що при розробці методики розслідування окремих видів злочинів систему слідчих ситуацій, які виникають на різних етапах розслідування доцільно розробляти з урахуванням характеру інформації про злочин який є на початку відповідного етапу.

Окрім того, Для того щоб підвищити ефективність розслідування, рекомендують виділяти в методиках розслідування окремих видів злочинів типові слідчі ситуації і розробляти відповідні їм алгоритми дій слідчого. Адже, саме слідча ситуація обумовлює тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, активно впливає на вибір тактичних прийомів, націлених на досягнення відповідних цілей [1, с. 27]. Алгоритмізація розслідування зазвичай пов'язана із його плануванням, яке за своїм змістом і функціями являє складний процес по визначенню шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети. В.О. Коновалова під плануванням розслідування розуміє визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів [2, с. 207].

Тому важливо окреслити програми дій слідчого під час розслідування провокації підкупу, з урахуванням типових слідчих ситуацій, які склалися на певному етапі розслідування.

Так, початковий етап розслідування провокації підкупу, зазвичай, характеризується наявністю складних, проблемних ситуацій, які відрізняються істотною неповнотою вихідних даних, труднощами їх отримання. Даному етапу властиві організаційно-управлінські труднощі, зумовлені проблемними слідчими ситуаціями, необхідністю діяти в умовах гострого дефіциту часу, оперативно, наступально, одночасно дотримуючись певної обережності і конспіративності. Вибір оптимального напрямку розслідування на початковому етапі пов'язаний з вихідною інформацією, яка міститься в матеріалах які були в наявності слідчого під час внесення відповідних відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування, тому ситуації, що склалися на початковому етапі розслідування, можуть змінюватись в залежності від

джерел отримання відповідної інформації про подію, що має ознаки злочину. Крім того, вони значною мірою обумовлюються характером та повнотою вихідних даних: про особу підозрюваного, про вид та розмір неправомірної вигоди; про спосіб, місце та час її передачі-отримання; про характер дій (бездіяльності), виконаних у відповідь на підкуп; про кількість вчинених фактів; відповідні комплекси початкових процесуальних та інших дій слідчого, вибір напрямів розслідування, його відмінність один від одного. Таким чином, ситуації мають бути типовими, щоб озброїти слідчих конкретними рекомендаціями.

З урахуванням результатів слідчо-судової практики та результатів опитування практичних працівників, ми зробили спробу виділити різновиди слідчих ситуацій, типових для початкового етапу провокації підкупу. Так, критерієм для класифікації типової слідчої ситуації початкового етапу досудового розслідування є джерело початку досудового розслідування:

Узагальнення й аналіз кримінальних проваджень щодо провокації підкупу, наштовхнув нас на думку, що типові слідчі ситуації початкового етапу, варто класифікувати залежно від джерела інформації про вчинене кримінальне правопорушення, оскільки це, у свою чергу, суттєво впливає на обсяг початкових об'єктивних даних та визначає момент початку кримінального провадження:

1) досудове розслідування розпочинається у зв'язку із зверненням окремих громадян чи посадових осіб щодо провокації підкупу (80% досліджених випадків).

1.1. інформація надійшла від заявника, який має обґрунтовану підозру щодо факту провокації підкупу щодо нього.

1.2. інформація надійшла від особи, яка є свідком, що певним чином була повідомлена про вчинення провокації підкупу;

1.3. інформація надійшла від засобів масової інформації.

У такій слідчій ситуації після внесення відомостей до ЄРДР для встановлення обставин події кримінального правопорушення здійснюють: допит заявника в якості свідка. Під час проведення такого допиту слідчому варто застосовувати заходи забезпечення безпеки, які в більшості випадків полягатимуть

у зміні даних особи допитуваного; залучення його до конфіденційного співробітництва із роз'ясненням його прав та отриманням заяв про згоду на його участь у проведенні НСРД та залученням його до конфіденційного співробітництва; тимчасовий доступ до документів, які є у особи, яка звернулася до правоохоронного органу із заявою/повідомленням про вчинений злочин, у яких містяться відомості про його обставини; тимчасовий доступ до документів, які підтверджують діяльність особи, яка виступає підбурювачем; тимчасовий доступ до документів, які підтверджують діяльність службової особи, його характеристики; допит свідків, яким можуть бути відомі обставини провокації підкупу; тимчасовий доступ до даних мобільних операторів для одержання відомостей про контакт заявника із особою підбурювача та контакти підбурювача із іншими особами, що можуть мати відношення до вчинення кримінального правопорушення; обшук житла чи іншого володіння особи, за наявності підстав вважати, що мали ознаки надання чи одержання неправомірної вигоди; повідомлення про підозру, допит підозрюваного, вирішення питання про обрання запобіжного заходу до підозрюваного; вирішення питання про відсторонення службової особи від посади; одночасний допит раніше допитаних осіб при наявності розбіжностей у їх показаннях; повідомлення зміненої підозри, додатковий допит підозрюваного з урахування всіх зібраних доказів.

Під час виникнення зазначеної слідчої ситуації може також виникнути потреба у проведенні інших процесуальних дій, до прикладу призначення судових експертиз. Зокрема, необхідність призначення техніко-криміналістичної, почеркознавчої експертизи документів, фоновскопичної, а також комп'ютерно-технічної експертизи;

2) досудове розслідування розпочинається в результаті безпосереднього виявлення ознак вчинення кримінального правопорушення, працівниками оперативних та слідчих підрозділів (співробітниками НП, органів безпеки, ДБР, НАБУ, БЕБ та інших) (2% з досліджених випадків).

Дана слідча ситуація є сприятливою для досудового розслідування. На момент внесення відомостей до ЄРДР оперативний підрозділ

має у своєму розпорядженні відомості, одержані в результаті здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій, найбільш цінними для кримінального провадження з яких є результати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою, аудіо-, відеоконтроль особи, чи місця, а також документи, які містять відомості про підготовку провокації підкупу, власне основною метою здійснення оперативно-розшукової діяльності у таких ситуаціях є документування такого факту. При чому, слід зазначити, що напрямок досудового розслідування у даній ситуації залежить від того чи є можливість використати конфідентів чи такої можливості не має. Якщо така можливість має місце, тобто, наприклад, стає відомо про те, що, то може бути організована та проведена тактична операція «Документування провокації підкупу». До даної тактичної операції можуть бути включатися такі комплекси, як: залучення конфідента та використання його у конфіденційному співробітництві, можливе спеціальне створення уявлень про діяльність певного суб'єкта господарювання, створення умов про дійсність існування даного суб'єкта та спеціальне виготовлення документів, які забезпечуватимуть проведення спеціального слідчого експерименту; аудіо-, відеоконтроль особи, який проводиться разом зі спеціальним слідчим експериментом, для фіксування спілкування між службовою особою та особою, яка представляє особу, що повинна піддатися підкупу; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між службовою особою та особою, яка на конфіденційній основі бере участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи); спеціальний слідчий експеримент, під час якого здійснюється контроль за процесом пропонування, обіцянкою чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди; затримання службової особи в порядку статті 208 КПК та її особистий обшук після оформлення передавання особі, яка конфіденційно співробітничала під час проведення спеціального слідчого експерименту; обшук приміщення чи іншого володіння осо-

би, де відбулося надання чи одержання неправомірної вигоди, яке було передане під час спеціального слідчого експерименту, для забезпечення його подальшого привласнення; повідомлення особі (особам) про підозру; допит особи в якості підозрюваної; вирішення питання щодо відсторонення службової особи (осіб) від посади, а також питання щодо застосування запобіжного заходу; накладення арешту на майно, що вилучено в ході обшуку; допит в якості свідків осіб, які брали участь у при проведенні відповідних негласних слідчих (розшукових) дій та слідчих (розшукових) дій, пов'язаних зі спеціальним слідчим експериментом, зокрема, вирішення проведення такого допиту в порядку, передбаченому статтею 225 КПК України; отримання біологічних взірців, а також зразків відбитків пальців рук службової особи, посередника, особи, яка надала неправомірну вигоду, для проведення судових експертиз; призначення експертизи фоноскопичної експертизи, для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований на аудіо-, відеозаписах, одержаних в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відео контролю особи.

Якщо відсутня можливість використати конфідентів, то це безумовно погіршує ефективність процесу документування цього кримінального правопорушення. За таких умов слідчий у взаємодії з оперативним підрозділом, який одержав відомості про обставини готування до провокації підкупу має спланувати комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих також на одержання доказів провокації. Тактична операція, може включати: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між особою, що буде піддана провокації та підбурювачем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відео контролю службової особи, посередника, коли є дані про їх використання для готування та вчинення злочину; аудіо-, відеоконтроль особи, який здійснюється для фіксування спілкування між службовою особою, посередником та особою, яка надає неправомірну вигоду, щодо узгодження умов, за які відбувається підкуп;

спостереження за особою, підбурювача, для фіксування контактів між нею та співучасниками до, після провокації; обшук житла чи іншого володіння осіб, які брали участь у провокації. При чому, такі обшуки мають бути здійснені одночасно, з метою уникнення знищення документів, а також приховування майна, грошових коштів, які були предметом підкупу та, за які цей підкуп відбувся; накладення арешту на вилучений предмет злочину, речі та документи, що вилучені в ході слідчих (розшукових) дій; допити в якості свідків, які не є співучасниками злочинців, але володіють відомостями, які мають значення для кримінального провадження, щодо обставин провокації підкупу; одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо є для цього підстави); призначення експертизи документів (почеркознавчої, техніко-криміналістичної) щодо відповідності тотожності підпису особи, що прийняла завідомо неправосудне рішення, а також відповідності печатки на судовому рішенні; фоноскопичної експертизи, для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований на аудіо-, відеозаписах, одержаних в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відео контролю особи; товарознавчої експертизи для встановлення реальної вартості матеріальних активів, з приводу яких відбувся підкуп та інших експертиз, необхідність призначення яких буде встановлено.

3) досудове розслідування розпочинається за результатами розслідування іншого злочину;

4) досудове розслідування розпочинається на підставі судового рішення.

4.1. в результаті постановлення ухвали слідчого судді, на підставі розгляду скарги на дії, рішення чи бездіяльність, що полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР;

4.2. в результаті постановлення виправдального вироку суду, в якому констатовано провокацію підкупу.

Першочерговим при виникненні даної слідчої ситуації є тимчасовий доступ до речей і документів судової справи, тимчасовий доступ до наявних матеріалів у сторони обвинувачення, що досліджувалися у суді, тимчасовий доступ до речей та документів, що наявні у сторони захисту одержуються копії матеріа-

лів судової справи, у якій був постановлений виправдувальний вирок. Перевірка такої версії може відбуватися шляхом проведення процесуальних дій, наведених для першої слідчої ситуації.

В залежності від способу провокації підкупу типова слідча ситуація початкового етапу розслідування може класифікуватися наступним чином: 1). має місце пропонування, неправомірної вигоди; 2). має місце обіцянка неправомірної вигоди; 3). має місце надання неправомірної вигоди; 4). має місце прийняття пропозиції неправомірної вигоди; 5). має місце прийняття обіцянки неправомірної вигоди; 6). має місце одержання неправомірної вигоди.

В залежності від ситуації, яка склалася з предметом підкупу:

1) є достатньо повні відомості про пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, проте предмет підкупу ще не передано (78,8% випадків);

2) є досить повні відомості про факт пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, що вчинений у минулому (13,2% випадків);

3) підкупника затримано при спробі передати неправомірну вигоду службовій особі (8,0% випадків).

У наведеній системі типових слідчих ситуацій можна виділити підситуацію, коли у розпорядженні слідчого є відомості про вчинення провокації підкупу групою осіб, проте, наявні відомості лише про одного із учасників даної групи.

Перша слідча ситуація характеризується наявністю достатніх даних про провокацію підкупу, неправомірну вигоду ще не передано. У цій ситуації слідчий має в розпорядженні невеликий обсяг доказової інформації, що ускладнювало б в цілому процес розслідування. Наявність вимоги передачі неправомірної вигоди при провокації підкупу, яку службова особа, ставить як умову виконання дій з своєї діяльності, встановити буває дуже складно. Разом з тим, дана слідча ситуація є найбільш сприятливою для розслідування, оскільки вона характеризується періодом протиправних дій, які спрямовані на пропонування, обіцянку чи

надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, тобто після пред'явлення вимоги передати неправомірну вигоду за дії (бездіяльність) на користь провокатора, але до отримання її одержувачем.

Таку ситуацію можна оцінити як ситуацію своєчасного початку розслідування, з урахуванням того, що наявні в органу розслідування відомості про те, що одержувач не заперечує свого бажання отримати неправомірну вигоду. Однак подібна характеристика цієї слідчої ситуації не свідчить про її безконфліктність. Конфлікт полягає в тому, що злочинні дії продовжуються, а одержувач неправомірної вигоди (вимагач) використовує різні способи приховування злочину та своєї участі в ньому. Сприятливою такою слідчу ситуацію робить наявність реальної можливості отримання даних, що дозволяють викрити винного. Зумовлює таке становище у розслідуванні провокації підкупу фактор часу, роль якого у формуванні слідчої ситуації, її оцінці слідчим, виборі цілей та способів діяльності останнього важко переоцінити і який важливо правильно використати. Версії в цій ситуації повинні бути побудовані в частині наявності або відсутності провокації підкупу з службової особи: 1. має місце пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, за виконання законних дій, що входять до кола службових повноважень службової особи; 2. має місце пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, за виконання дій, що не входять до кола службових повноважень службової особи; 3. пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди немає, очевидна вимога виконати боргові зобов'язання; 4. пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди немає, має місце наклеп.

Алгоритм дій слідчого може бути представлений таким чином: 1) допит свідка, який заявив про провокацію підкуп (заявника); 2) тактична операція «затримання на місці злочину», куди входять: доручення органам

дівання негласно оглянути приміщення, де планується затримання; підготовка предмета підкупу (приміщення у спеціально виготовлене пакування, обробка його спеціальною хімічною речовиною, ксерокопіювання, переписування номерів та серій грошових банкнот, цінних паперів тощо); огляд предмета підкупу; підготовка, огляд та вручення заявнику аудіо-, відеозаписуючої апаратури; інструктаж заявника; затримання одержувача підкупу; особистий обшук підозрюваного; огляд місця події; огляд підозрюваного; огляд одягу та особистих речей підозрюваного; допит підозрюваного; 3) обшук за місцем роботи підозрюваного; 4) обшук за місцем проживання підозрюваного; 5) огляд предмета комерційного підкупу; 6) вилучення організаційно-розпорядчих документів; 7) огляд організаційно-розпорядчих документів; 8) огляд та прослуховування аудіо-, відеозапису та складання стенограми розмови по ній; 9) призначення судових експертів; 10) допити свідків.

Успішність розслідування провокації підкупу в другій слідчій ситуації, коли є досить повні відомості про факт передачі отримання неправомірної вигоди в минулому, зумовлена фактором часу. Чим менший проміжок часу відокремлює злочинну подію від початку пізнавальної діяльності щодо встановлення самого злочинного прояву, його причин, наслідків, осіб, причетних до його вчинення, тим більше передумов для повного і глибокого з'ясування самого факту злочинного акта, що збереглися в матеріальній обстановці і свідомості свідків та очевидців слідів. Слід зазначити, що з цієї типової слідчої ситуації початкового етапу розслідування провокації підкупу характерні дві особливості. Перша полягає в тому, що головною змістовною стороною, обумовленою цією ситуацією криміналістичної діяльності слідчого, є робота з носіями ідеальної інформації щодо обставин провокації підкупу. Це пояснюється не лише недостатністю відомостей про коло передбачуваних об'єктів – носіїв матеріальних слідів злочину, їх місцезнаходження, умови отримання та дослідження як даних об'єктів, так і самих слідів, а й певними тактичними міркуваннями. У цьому полягає друга, тісно пов'язана з першою, особливість виділеної нами слідчої ситуації. І так непросто

слідчу ситуацію ускладнює необхідність пошуку предмета злочинного посягання, оскільки останній був індивідуалізований. Доказ факту передачі-отримання саме даного предмета підкупу ускладнюють активні заходи протидії, що вживаються злочинцями з метою перешкодження розслідуванню, а також несвоєчасний початок розслідування.

Заходи, що проводяться в другій слідчій ситуації за дорученням слідчого, спрямовані на встановлення інших епізодів злочинної діяльності підозрюваного та виявлення можливих підкупників, а також додаткових свідків та очевидців. Повинні бути проведені за дорученням слідчого слідчі (розшукові) дії та процесуальні дії, спрямовані на виявлення документальних джерел інформації про можливі епізоди підкупу, виявлення предмета підкупу. Якщо є дані, що конкретні факти провокації підкупу, то алгоритм розслідування аналогічний розглянутому в першій слідчій ситуації. Тактична операція із затримання на місці злочину проводиться при вчиненні чергового епізоду протиправної діяльності.

Типовими версіями у цій слідчій ситуації є такі:

1. Предмет підкупу справді був отриманий службовою особою за дії, що входять до кола його функціональних обов'язків, ініціатива виходила від «вдячного» підкупувача;

2. Предмет підкупу справді був отриманий службовою особою, за дії, що не входять до кола його службових повноважень, ініціатива виходила від «вдячного» підкупника.

3. Службова особа отримала неправомірну вигоду за дії (бездіяльність) з власної ініціативи, шляхом вимагання. Для перевірки висунутих типових версій алгоритм дій слідчого може бути таким: 1) допит свідка (заявника); 2) огляд місця передачі-отримання незаконної винагороди; 3) доручення органам дізнання про встановлення місця знаходження предмета підкупу, документів, що підтверджують зв'язок суб'єктів злочину, свідків та очевидців, інших епізодів злочинної діяльності підозрюваного. 4) вилучення в комерційній чи іншій організації документів, що підтверджують правовий статус одержувача підкупу, як особи, яка виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, а також

підтверджує зв'язок суб'єктів підкупу; 5) огляд зазначених документів; 6) обшуки за місцем роботи та проживання управлінця; 7) виїмка та огляд предмета злочинного посягання; 8) допити свідків та очевидців; 9) призначення судових експертиз; 10) допит підозрюваного.

Третя слідча ситуація. Ця ситуація також є ситуацією своєчасного початку розслідування. Отримано достатній обсяг викривальної інформації, затримано підкупника, виявлено предмет підкупу, відсутній стан конфлікту та протидії у взаєминах слідчого та інших учасників розслідування, тобто. ситуацію можна кваліфікувати як безконфліктну. Типовими версіями у цій слідчій ситуації є: 1) спроба вручення службовій особі неправомірної вигоди мала місце у виконанні законних дій із боку останнього; 2) спроба вручення службовій особі неправомірної вигоди мала місце у виконанні незаконних дій із боку останнього; 3) замах на провокацію підкуп був, має місце застереження. Алгоритм дій слідчого у такій слідчій ситуації може бути наступним: 1) допит свідка (особи, яку намагалися підкупити); 2) огляд місця події; 3) вилучен-

ня предмета підкупу; 4) огляд предмета підкупу; 5) затримання підозрюваного; 6) допит підозрюваного; 7) вилучення документів, що підтверджують характер дій, виконання яких чекав підкупник; 8) огляд вищезгаданих документів; 9) допити свідків та очевидців; 10) призначення судових експертиз.

Висновки. Таким чином, нами проведено аналіз підходів до визначення поняття слідчих ситуацій, їх класифікацію. Підкреслено важливість визначення саме типових слідчих ситуацій та з їх урахуванням висунення комплексу слідчих версій та формування найбільш оптимальних алгоритмів розслідування цього виду кримінального правопорушення. З урахуванням результатів слідчо-судової практики та результатів опитування практичних працівників, виділено різновиди слідчих ситуацій, типових для початкового етапу провокації підкупу, в залежності від джерела початку досудового розслідування, способу провокації підкупу, ситуації, яка склалася з предметом підкупу. Також, з урахуванням типових слідчих ситуацій виділені типові версії та запропоновані відповідні алгоритми дій слідчого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Х. : РИП «Оригинал», 1995. 200 с.
2. Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. Криміналістика: підручник. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. 684 с.